

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: СКЛАДОВІ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Анотація. Інтеграційні процеси скорочують можливості держави та її регіонів у підтримці промислового виробництва. Зважаючи на це, особливої актуальності набувають питання вибору інструментарію підтримки тих сфер економіки, котрі здатні за найменших витрат ресурсів забезпечити максимальні надходження від діяльності. Однією з них є туризм, який в останні роки постає важливим соціально-економічним інструментом в активі кожного регіону країни.

Ключові слова: регіон, економічний розвиток регіонів, розвиток туризму, державно-приватне партнерство.

O. Krasnonosova

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

FORMATION OF THE STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGIONS OF UKRAINE: COMPOSITION AND INSTRUMENTATION

Abstract. Integration processes reduce the ability of the state and its regions to support industrial production. In view of this, the question of choosing the tools for supporting those economic sectors that are able to provide the maximum income from activities at the lowest cost of resources is of particular relevance. One of them is tourism, which in recent years has become an important socio-economic tool in the assets of every region of the country.

Key words: region, economic development of regions, development of tourism, public-private partnership.

В регіонах України останніми роками спостерігається технологічне відставання від розвинених країн, і, як наслідок, зниження конкурентоспроможності економіки нашої країни, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, зниження якості робочої сили. Неефективна структура та висока енергоємність виробництва спонукають до пошуку нових способів підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок розвитку сфери послуг.

У державному бюджеті України не виділено достатньо коштів для фінансування науково-технічної діяльності, продукування та розповсюдження знань, існують значні структурні перешкоди у міжгалузевій науковій

кооперації, що заважає створенню і поширенню інновацій та технологій.

Такий стан не сприяє інноваційному розвитку національної економіки, а збереження таких тенденцій в подальшому може призвести до остаточного вибуття України із числа економічно розвинутих країн світу.

Для представників бізнесу, фахівців та науковців наявні не сприятливі умови стають поштовхом до пошуку нових моделей фінансування громадських послуг і публічної інфраструктури.

Альтернативою промисловому виробництву є розвиток туристичної галузі, як складової регіональної економіки. Він цілком залежить від ряду об'єктивних факторів. До них відносяться соціально-економічні, політичні, природні, культурно-історичні та інші. Їх вплив буде різним не лише в різних країнах, але й по територіях однієї держави. Пошук комплексного вирішення проблем розвитку туризму, за умов врахування впливу різних факторів є важливим завданням, вирішення якого можливо тільки при значній державній підтримці.

Проблеми практики та теорії державної підтримки туристичної галузі в Україні визначені у наукових працях В. Бабарицької [1], М. Бойко [2], С. Галасюк [3], В. Герасименко [4], Р. Іванух, В. Жученко [5], М. Кизима [6], І. Писаревського [7], Т. Ткаченко [8] та ін.

У той час як в Україні триває процес роздержавлення економіки, в країнах Євросоюзу й Америки держава і представники бізнесу активно співпрацюють.

За висновками фахівців поступово адміністративно-владні відносини між державою і бізнесом змінюються на відносини партнерства. Відбувається подальша лібералізація економіки, формування нової якості взаємодії влади і бізнесу, розширення простору функціонування приватного капіталу.

Досвід партнерських відносин влади та бізнесу започатковано в Об'єднаному королівстві Великої Британії та Північної Ірландії у 1992 році, урядом Дж. Мейджора в запроваджено Ініціативу приватного фінансування (*Private Finance Initiative*), яка стала першою систематизованою програмою, спрямованою на заохочення партнерства держави та бізнесу, зокрема у сфері надання позик приватним секторам урядових структур. Партнерства почали сприйматися як оптимальний механізм залучення органами влади фінансових ресурсів та управлінських навичок бізнесу для надання громадських послуг населенню та розвитку інфраструктури без втрати власності та контролю за

цими процесами [9].

На початку XXI сторіччя відбувається стрімкий розвиток різноманітних форм партнерства у всіх регіонах світу, їх широке поширення в самих різних галузях економіки. Підвищений інтерес до такого роду взаємодії бізнесу і держави не дивний: у багатьох країнах його використання дозволяє ефективно вирішувати безліч соціальних і економічних питань шляхом об'єднання ресурсів приватного та державного секторів, робить можливим реалізацію проектів, які не могли б бути реалізовані кожною зі сторін окремо, що сприяє в кінцевому підсумку загальному розвитку і процвітанню. Причому, від такого партнерства виграють бізнес, держава та суспільство.

Наявний досвід Німеччини, Франції, Італії у сфері державно-приватного партнерства демонструє значні переваги цієї форми правління. Основними сферами застосування державно-приватного партнерства цих країнах є лікарні, транспорт, житлово-комунальна галузь.

У Франції вибір зроблений таким чином, що тепер державно-приватне партнерство є кращою структурою, яка надає адміністративні послуги. Група фахівців, що цим займається, виконує три завдання: ведення інформації, надання підтримки і допомоги в підготовці та підписанні договорів про партнерство. Крім того, вона здійснює оцінку, що є обов'язковою умовою для певних проектів, але для місцевої влади це альтернативний варіант. В європейських системах управління посідають важливе місце такі системи забезпечення якості, як TQM (Total Quality Management), SQMS (Scottish Quality Management System), ISO (International Standardization)

Незалежність місцевої влади у Франції означає, що національний уряд не може вимагати проводити оцінку якості роботи. У країні функціонує 77 комітетів управління, до складу яких входять зацікавлені непрофесійні особи. Комітети вносять пропозиції щодо подальшого розвитку нормативно-правової бази державно-приватного партнерства. Видано "Керівництво користувача", у якому розглянуто основні механізми державно-приватного партнерства, схеми, форми, інформація щодо фінансування бюджету.

Державно-приватне партнерство (ДПП) є одним з найбільш перспективних та ефективних інструментів міського і регіонального економічного та соціального розвитку. Концесії – досить універсальний засіб розв'язання економічних проблем в Італії [10].

Як свідчить аналіз міжнародної практики, найпоширенішими об'єктами державно-приватного партнерства є: житлово-комунальна сфера (виробництво і транспортування електроенергії, водопостачання, експлуатація та благоустрій); будівництво та утримання автошляхів; енергозбереження; експлуатація будівель бюджетного сектору економіки.

Існує досвід практики застосування ДПП в галузі туризму. Серед успішного досвіду впровадження ДПП в туристичній галузі необхідно визначити Туреччину.

Ця країна змогла втричі збільшити ВВП протягом 10 років, в значній степені за рахунок використання механізмів ДПП, залучив 115 млрд. доларів США інвестицій в 193 проекти ДПП. Основними секторами інвестування були: енергетика (76 проектів), дороги та дорожня інфраструктура (29 проектів), порти та портова інфраструктура (21 проект), аеропорти (19 проектів) та охорона здоров'я (17 проектів). Використання механізмів ДПП може корінним чином змінювати цілі галузі – в Туреччині зараз функціонує більш 50 аеропортів (у тому числі 21 міжнародний), при цьому доля приватних інвестицій в галузь складає 90%, [11].

Таку форму відносин можна визначити як найбільш розвиненою прогресивною формою партнерства держави, органів місцевої влади та приватного сектора на сучасному етапі.

Правове регулювання приватного та державного секторів у нас в країні регулює Закон «Про державно-приватне партнерство», та суміжні правові акти. Закон визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства (ДПП), [12].

За Законом ДПП - співробітництво між державою, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами - підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку.

Згідно Ст. 4. Закону до сфери застосування ДПП входить туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт. Об'єктами ДПП є об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності.

Тобто, саме співробітництво органів місцевого самоврядування, як

представників держави та юридичних або фізичних осіб представників туристичної галузі є об'єктом регулювання цього Закону.

Головні ознаки ДПП відображено на рис. 1.

Забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності
Довготривалість відносин суб'єктів
Паритетність між партнерами ризиків у процесі здійснення ДПП
Внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства

Рис. 1 Характеристики державно-приватного партнерства

Основні принципи здійснення ДПП відображено на рис. 2.

Рівність перед законом державних та приватних партнерів
Заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів
Узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди
незмінність протягом усього строку дії договору
Справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках ДПП
Визначення приватного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, встановлених законом

Рис. 2. Основні принципи здійснення державно-приватного партнерства

ДПП відкриває доступ до альтернативних приватних джерел капіталу, дозволяючи реалізувати важливі та термінові проекти, які в іншому випадку були б не можливі. На відміну від традиційних відносин державно-приватне партнерство створює свої моделі фінансування, відносин власності та методи управління.

Характер цієї взаємодії, методи та конкретні форми можуть розрізнятися залежно від національних особливостей і зрілості ринкових відносин, однак за

державою незмінно зберігається виконання його соціально відповідальних функцій, а бізнес завжди залишається рушієм процесу множення суспільного багатства.

Необхідно зауважити, у країнах ЄС частка проектів, що фінансуються на принципах ДПП, перевищує 25%. В одній тільки Великобританії вартість об'єктів «Приватної фінансової ініціативи» (PFI), яка в цій країні є основною формою ДПП, протягом останніх 10 років становить 24 млрд. фунтів ст. Щорічно укладається до 80 нових угод. За даними британського уряду, аналогічні проекти забезпечують близько 17% економії для бюджету країни [13].

Згідно Закону[14] передача об'єктів в тому числі туристичних (наприклад історичних об'єктів, або об'єктів культурної спадщини) не зумовлює перехід права власності на ці об'єкти до приватного партнера, такі об'єкти підлягають поверненню після припинення дії договору.

Право власності на об'єкти, що добудовані, перебудовані, реконструйовані в рамках ДПП, належить державному партнеру.

Аналіз ефективності реалізації державно-приватного партнерства та виявлення можливих ризиків, пов'язаних з його реалізацією, проводяться шляхом:

детального обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків здійснення державно-приватного партнерства;

порівняння основних показників реалізації проекту (рентабельності, рівня витрат, якості послуг тощо) із залученням приватного партнера та без такого залучення;

Аналіз ефективності проводяться виконавчим органом місцевого самоврядування, уповноваженим відповідною сільською, селищною, міською, районною чи обласною радою відповідно.

Обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків проводиться за результатами аналізу:

економічних та фінансових показників реалізації партнерства, у тому числі порівняння показників його реалізації, включаючи прогнозовані витрати та вигоди від його реалізації, з показниками здійснення такої діяльності за інших умов;

соціальних наслідків реалізації партнерства;

ризиків, пов'язаних з реалізацією партнерства, з урахуванням різних

засобів їх розподілу між державним та приватним партнерами і впливу відповідного розподілу ризиків на фінансові зобов'язання державного партнера; екологічних наслідків реалізації партнерства з урахуванням можливого негативного впливу на стан довкілля.

Необхідно зазначити, що визначення приватного партнера для укладення договору (договорів) у рамках державно-приватного партнерства здійснюється виключно на конкурсних засадах, що сприяє утворенню конкурентного середовища та запобігає корупції.

Одним з найголовніших завдань органів виконавчої є встановлення і реалізація прозорих, єдиних для всіх правил, забезпечення їх загального дотримання, створення умов для вільного доступу та гарантування всім суб'єктам підприємницької діяльності захисту їх законних прав та інтересів.

На рис.3. наведено схему розподілу повноважень органу виконавчої влади (в т. ч. і регіональної та місцевої).

Рис.3. Схема повноважень органу виконавчої влади з питань державно-

приватного партнерства

Джерелами фінансування ДПП є: фінансові ресурси приватного партнера, запозичені фінансові ресурси, кошти державного та місцевих бюджетів.

Пропозиції про здійснення ДПП щодо об'єктів комунальної власності готуються відповідними органами місцевого самоврядування або особами, які відповідно до цього Закону можуть бути приватними партнерами, і подаються на розгляд відповідних сільських, селищних, міських, районних чи обласних рад або до уповноважених ними органів.

Інвестування з боку держави здійснюється: шляхом надання державних гарантій, та місцевого самоврядування;

шляхом фінансування за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та інших джерел згідно із загальнодержавними та місцевими програмами

У сучасній складній економічній ситуації саме ДПП здатне стати продуктивною формою співпраці держави і бізнесу, так як в умовах кризи стабільність попиту з боку держави є найважливішим інструментом зниження ризиків інвестицій і зміцнення довіри кредитних організацій.

Туризм, як соціально-економічне явище сприяє інтенсивній реалізації новітніх технологій, формуванню соціальних орієнтирів та забезпеченню економічної ефективності підприємницької діяльності, він здатен вирішувати цілу низку соціальних та економічних проблем і давно вже став вагомим важелем впливу на економіки різних країн світу.

На сьогодні фінансове забезпечення підтримки розвитку туризму повністю перенесено на регіональний рівень. У зв'язку з ліквідацією державного агентства з питань туризму та курортів, органом який реалізує державну та регіональну політику розвитку туристичної галузі є відділ розвитку туризму Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Це свідчить про той факт, що туризм поступово перестає бути державним пріоритетом, та не потрапляє до системи координат державної політики, що змушує усі елементи туристичної сфери переходити на самостійну регуляцію. Він зменшує свої реальні можливості, маючи великий потенціал розвитку, та постає у спрощеному вигляді так, що для нього не потрібно, а ні регулювання, а ні фінансування, а ні наукових досліджень. Все це наразі знижує реалізацію комплексного туристичного потенціалу, за умов неоптимального використання туристичних ресурсів, як в окремих регіонах, так і в країні у цілому. Це може

буде великою загрозою, адже збільшити потенціал та використати його у належному обсязі дуже важко.

Постійні організаційні зміни у центральних органах влади, які регулюють туристичну діяльність, не сприяють вирішенню загальнонаціональних та регіональних проблем, адже разом із організаційною формою, змінюється і нормативні документи.

У 2015 році у складі Міністерства економічного розвитку і торгівлі, створено відділ розвитку туризму, який функціонує на даний момент. Зазначимо, що організаційні зміни органів державної влади спостерігаються не тільки в туристичній галузі. Характер державних реформ має декларативний характер, в той час, як реальні заходи не виконуються.

Сучасні економічні перетворення вимагають передбачати події та пристосовуватись до змін. Успішне функціонування туристичної сфери в регіонах України буде в значній мірі залежати від політичної волі влади та ефективного управлінського та фінансового втручання. На сьогоднішній день, державні органи влади, не визнають туризм, як перспективний напрям соціально-економічного розвитку, тому не має змоги використати усі наявні ресурси та залучати додаткові необхідні для успішного соціально-економічного розвитку регіонів.

В Україні відсутній дієвий механізм державної підтримки туристичної сфери. Про це свідчать труднощі та недоліки:

- відсутність державної програми розвитку туризму,
- постійна зміна державних управлінських структур,
- нормативно-правове забезпечення,
- роз'єднаність бізнесу та держави,
- відсутність галузевих інфраструктурних проектів та ін.

Все це перепони, які можна здолати за допомогою інструментів ДПП. Завдання полягає у залученні до реалізації стратегічних пріоритетів представників бізнесу, які існують у середовищі туристичної галузі.

Серед наявного досвіду ДПП можна відзначити Одеський регіон, [15]. Місто Одеса має позитивні приклади застосування ДПП. Для реконструкції міського аеропорту, міськрадою Одеси було прийнято рішення створити у 2011 році цільову організацію «Міжнародний аеропорт Одеса» разом з місцевим приватним партнером «Одеса Аеропорт Девелопмент», який профінансував будівництво нового терміналу аеропорту та інфраструктури вартістю 45 млн.

дол. США, і володів контрольним пакетом акцій. Після цього комунальний оператор аеропорту створив договірне спільне підприємство з цією цільовою компанією і передав ключові активи ДПП до цього спільного підприємства. Відтак громадськість міста зберегла контроль над більшістю важливих активів аеропорту, а приватний партнер, що діяв через цільову компанію, отримав контроль над активами для реконструкції.

Такі заходи можна розцінювати, як поліпшення туристичної інфраструктури одеського регіону.

Не можна не відзначити, що сектор туризму – одна з найбільш прибуткових галузей світової економіки, яка швидко розвивається.

У процесі розробки регіональних стратегій розвитку туризму, у тому числі й на концептуальному рівні, обліку має підлягати вся сукупність факторів, що визначають пріоритети і перспективи розвитку туризму на конкретній території.

До внутрішніх факторів, що безпосередньо впливають на ефективність туризму, належать: рівень розвитку інфраструктури туризму; ступінь готовності населення подорожувати в будь-яку пору року; номенклатура пропонованих населенню видів туризму і робота з різними ринковими сегментами попиту; кадрове забезпечення туристичного бізнесу; наявність структур, що оптимізують діяльність туристичних фірм і прав, що забезпечують захист, мандрівників.

До зовнішніх факторів відносять:

фактори, що визначають туристичний потенціал регіону і його атрактивність:

- природно-географічні і кліматичні умови;
- історико-культурний потенціал.

фактори, що впливають на туризм опосередковано:

- соціально-демографічні;
- соціально-економічні і політичні;
- науково-технічні фактори;
- соціально-культурні фактори.

Перелічені фактори можуть впливати на розвиток туризму як позитивно, так і негативно. Розвиток туризму гальмують такі фактори, як економічні кризи, мілітаризація економіки, зростання зовнішньої заборгованості, політична нестабільність, зростання цін на предмети споживання, безробіття, страйки,

криміногенна ситуація, фінансова нестабільність (інфляція, стагнація валют), скорочення обсягів особистого споживання, несприятлива екологічна ситуація, жорсткість візових формальностей і митних правил, зниження квот обміну валют та ін.

Своєю чергою, розвиток туризму в регіоні може сприяти поліпшенню загальної економічної ситуації - за рахунок створення нових робочих місць, залучення в господарський обіг додаткових матеріальних ресурсів, будівництва нових об'єктів туризму, залучення інвесторів, збільшення товарообігу.

Розробка регіональної стратегії розвитку туризму передбачає послідовне вирішення низки завдань, кожному з яких передує етап проектування.

Якщо, знов таки, використати у якості прикладу Одеський регіон, то це регіон з унікальним географічним розташуванням, значними природними ресурсами та кліматом, багатою історією та культурою. З огляду на те, що приватний бізнес (виходячи з динаміки фінансування за рахунок коштів підприємств та організацій) має досить суттєву долю у загальному обсязі фінансування – близько 55% від загального обсягу, вважаємо, що шляхом ДПП вкрай необхідно підтримувати подальший розвиток цієї території. Аварійний стан комунальної інфраструктури потенційних центрів туризму потребує негайного залучення додаткових інвестицій на засадах ДПП в Одеському регіоні, що дозволить підвищити рівень його туристичного потенціалу.

Задля відновлення структури виробничих зв'язків та усунення просторової диференціації за рівнем якості функціонування регіональних економічних підсистем, ці регіони особливо потребують застосування такого інструменту соціально-економічного розвитку як ДПП, передусім на регіональному та місцевому рівнях.

За визначенням фахівців доцільність активізації ДПП в регіонах України обумовлена низкою чинників: недостатнє фінансування та неефективна політика регіонального розвитку; неспроможність територіальних громад фінансувати проекти розвитку територій через їх дотаційність, нестачу фінансових ресурсів, недостатньо фаховий рівень кадрового потенціалу; зношеність інфраструктури і, як слідство, незадовільна інвестиційна привабливість територій тощо.

Висновки

1. Розвиток ДПП в регіонах України в останні роки набуває актуального значення як антикризовий інструмент.

2. Сучасна економічна криза об'єктивно створює передумови для більш ефективного використання даного механізму та інститутів державно-приватного партнерства з метою забезпечення сталого економічного розвитку регіонів шляхом стратегічної підтримки тих сфер, що здатні у короткі строки дати вагомий результат.

3. До таких належить сфера туризму. Застосування інструментарію ДПП у ході підтримки розвитку туризму сприяє отриманню нових і підвищенню якості надаваних населенню суспільних послуг, що сприяє підвищенню темпів соціально-економічного розвитку регіонів.

Література

1. Бабарицька В. Розвиток міжнародного туризму в умовах глобалізації суспільно-економічних процесів // Україна та глобальні процеси: географічний вимір. - К.; Луцьк, 2000. - Т. 1. - С. 347-351.

2. Бойко М.Г. Ціннісно орієнтоване управління в туризмі : монографія / М.Г. Бойко. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. - 524 с.

3. Галасюк С.С. Наукові дослідження у сфері туризму:праці Міжнародної туристської Академіи.2010. - Вип.6. - С.189-204.

4. Герасименко В.Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст/ Зб.наук.праць “Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи”. - Випуск 1. - Київ: Тонар, 2007. - С. 17-23.

5. Иванух Р. А., Жученко В. Г. Стратегические проблемы развития рекреационно-туристического комплекса Украины // Экономика Украины. – 1998. – No 1. – С. 65-70.

6. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія / М. О. Кизим. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 304 с.

7. Туризм і місто: аналіз проблем, тенденцій та моделювання розвитку: монографія/ за заг. ред. І. М. Писаревського;. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 209 с.

8. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.

9. Шуканов П. В. Розвиток туристичного бізнесу в умовах глобалізації та регіоналізації світу // Проблеми розвитку туристичного бізнесу : [монографія] / [за заг. ред. Г.П.Скляра, В.Г.Шкарупи]. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – С. 31 – 44.

10. The World Tourism Organization [Електроний ресурс]. – Режим

доступа: <http://www.unwto.org/states/index.php>.

11. World Travel and Tourism Council [Електроний ресурс] – Режим доступа: <http://www.wttc.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/country-reports/>

12. Музиченко А. С. Державно-приватне партнерство як інститут взаємодії влади та бізнесу / А. С. Музиченко, А. Л. Бержанір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua/>

13. Офіційний сайт Федерації спортивного туризму України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cmkk.com.ua/>

14. Данилишин Б. М. Аналіз регуляторного впливу при впровадженні Закону України "Про загальні засади розвитку державно–приватного партнерства в Україні" : [Електронний ресурс] // Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article/system?>

15. Рішення сесії Одеської обласної ради про затвердження «Програми розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеської області на 2011 – 2015 роки» від 26.08.2011 р. № 204-VI. З посиланнями на додатки. [Електронний ресурс].

Режим доступу: http://uspi.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&catid=90%3A7-&id=481%3A-2011-2015-&Itemid=185&lang=ru

References

1. Babaritskaya V. Development of international tourism in the conditions of globalization of social and economic processes // Ukraine and global processes: geographic dimension. - К .; Lutsk, 2000. - Т. 1. - P. 347-351.

2. Boyko M.G. Valuably oriented tourism management: monograph / M.G. Boyko - Kyiv: Kyiv. nats. trad.-ekon. Unt., 2010. - 524 p.

3. Galasyuk S.C. Research in the field of tourism: the work of the International Tourism Academy 2010. - vip.6 - p.189-204.

4. Gerasimenko V.G. The Concept of Sustainable Tourism Development: Stages of Formation and Contemporary Content / Zb.nauc.prot. "Tourism Education in Ukraine: Problems and Prospects". - Issue 1. - Kyiv: Tonar, 2007. - P. 17-23.

5. Ivanouk R. A., Zhuchenko V. G. Strategic problems of the development of the recreational and tourist complex of Ukraine // EconomyUkraine. - 1998. - No 1. - P. 65-70.

6. Kizim M.O. Industrial policy and clusterization of the economy of Ukraine: monograph / M.O. Kizim. - Kh.: "INZHEK", 2011. - 304 p.

7. Tourism and the city: analysis of problems, trends and modeling of development:

monograph / per colleagues. Ed. I. M. Pisarevsky; - X.: KHNAMG, 2012. - 209 p.

8. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities. - K .: KNTEU, 2009. - 463 p.

9. Shukanov P.V. Development of tourism business in the conditions of globalization and regionalization of the world // Problems of tourism business development: [monograph] / [for comrades. Ed. G.P.Sklara, V.G.Shkarpathi]. - Poltava: PUTE, 2013. - P. 31 - 44.

10. The World Tourism Organization. - Access mode: <http://www.unwto.org/states/index.php>.

11. World Travel and Tourism Council [Accessibility] - Access mode: <http://www.wttc.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/country-reports/>

12. Musichenko A. S. Public-Private Partnership as an Institute for the Interaction of Power and Business / A. Musichenko, A. L. Berganir [Electronic resource]. - Access mode: <http://dspace.udpu.org.ua/>

13. Official site of the Federation of Sports Tourism of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.cmkk.com.ua/>

14. Danylyshyn B.M. Analysis of Regulatory Impact in Implementing the Law of Ukraine "On General Principles of Public-Private Partnership Development in Ukraine": [Electronic Resource] // Department of Investment and Innovation Activity - Access Mode: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article/system?>

15. Decision of the session of the Odessa Regional Council on approval of the "Program for the development of tourist and recreational industry of the Odessa region for 2011-2015" from 08/28/2011, No. 204-VI. With links to apps. [Electronic resource].

Access mode: http://uspi.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&catid=90%3A7-&id=481%3A-2011-2015-&Itemid=185&lang=en